

- : A HANGSÚLYRÓL. Akadémiai, 1958. (Nyelvtudományi Értekezések 18.)
- : A KÖLTŐI NYELV HANGTANÁBÓL. Akadémiai, 1959¹, 1989².
- : A METAFORA A FONETIKAI MŰNYELVBEN. Akadémiai, 1963. (Nyelvtudományi Értekezések 37.)
- : A BESZÉD DINAMIKUS LEÍRÁSÁNAK ELVEIRŐL. *Nyelvtudományi Közlemények*, 66(1964)2: 315–330.
- : „ANTONÍMIA”. In: Király István & Szerdahelyi István, szerk.: VILÁGIRODALMI LEXIKON 1, A–C. Akadémiai, 1970: 363–5.
- : FÜST MILÁN: ÖREGSÉG. – DALLAMFEJTÉS. Akadémiai, 1974.
- : „METAFORA”. In: VILÁGIRODALMI LEXIKON 8, MARI–MY. Akadémiai, 1982: 300–331.
- : GONDOLATALAKZATOK, SZÖVEGSZERKEZET, GONDOLKODÁSI FORMÁK. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 1990.
- : HOGYAN LEHETTEM VOLNA NYELVÉSZ? In: Bakró-Nagy & Kontra, szerk., 1991: 31–34.
- : MESE A 3-AS SZÁMRÓL. *Holmi*, 6(1994)12: 1784–1808.
- : NYELVI JELEK DINAMIKUS SZERKEZETE. TELEGDI ZSIGMONDNAK VISZONZÁSKÉNT. *Nyelvtudományi Közlemények*, 95(1996–97)1–2: 45–82.
- : A BEFEJEZÉSRŐL. *Holmi*, 12(2000)2: 202–216, 3: 333–346.
- Fónagy Iván & Magdics Klára: A MAGYAR BESZÉD DALLAMA. Akadémiai, 1967.
- Hetzton Róbert: MAGYARORSZÁGON NEM RÉSZE AZ EMBERI JOGOKNAK AZ ELTÉRŐ NYELVÉSZETI VÉLEMÉNY. In: Bakró-Nagy & Kontra, szerk., 1991: 63–74.
- Jakobson, Roman: HANG – JEL – VERS. Fordította Barczán Endre & al. Gondolat, 1972².
- : A KÖLTÉSZET GRAMMATIKÁJA. Fordította Albert Sándor. Gondolat, 1982.
- : SELECTED WRITINGS VIII: COMPLETION VOLUME ONE. MAJOR WORKS, 1976–1980. Ed. by Stephen Rudy. Berlin, New York & Amsterdam: Mouton de Gruyter, 1988.
- Jakobson, Roman & Linda Waugh: THE SOUND SHAPE OF LANGUAGE. Brighton, Sussex: Harvester Press, 1979. Reprinted in: Jakobson, 1988: 1–315.
- Kálmán László & Nadasdy Ádám: HÁROMPERCESEK A NYELVRŐL. Osiris, 1999.
- Pertorini Rezső: A KREATIVITÁS KÖRLÉLEKTANA. In: KREATIVITÁS ÉS DEVIÁCIÓ. (Pszichológiai műhely 2.) Akadémiai, 1984²: 79–88.
- Preuss, Konrad Theodor, hrsg.: DIE NAYARIT-EXPEDITION. Leipzig: Teubner, 1912.
- Szathmáry László: MAGYAR ALKÉMISTÁK. K. M. Természettudományi Társulat, 1928¹; Könyvértékesítő Vállalat, 1986².
- Szepes Erika: „REFRÉN”. In: VILÁGIRODALMI LEXIKON 11, PRAGM–RIZZ. Akadémiai, 1989: 505–7.

Kicsi Sándor András

VITA

LEVÉL RÉZ PÁLNAK

Kedves Szerkesztő Úr,
nagyon köszönöm kedves leveledet, a szíves és figyelmes reflexiót – meg is próbálok néhány mondatban válaszolni a felvetett kérdésekre; talán ha még egyszer nekirugaszkodom, pontosabban is meg tudom fogalmazni, mire is gondoltam. Nem akarok nagyon hosszan írni, mert nem gondolom, hogy alapvető ellentét lenne álláspontjaink között.

ad 1) Én Kovács András Ferencet nem azért nem tekintem „politikai” költőnek, mert nem veszem észre a verseiben valóban nagy számban előforduló politikai indulatokat, célzásokat, a környezetre és személyekre történő utalásokat: hanem azért, mert úgy vélem, ezek a mozzanatok mind „negatív” vétetnek csak elő, azaz a költő tulajdonképpen mindig „csak” tiltakozik (vagy utálkozik) azzal a politikai környezettel és elvárásrendszerrel szemben, melyben megszólalnia adatott s kell, s épp azért veszi elő s énekl meg politikai indulatait is, mert magánemberi (épp „rá” mint egyedi költőre jellemző) megszólalását érzi veszélyeztetve; a konkrét politikai céloknak vagy eszméknek, politikailag körvonalazott jövőképeknek vagy ideáknak, a Petri-féle politikát is magában rejtő „magyarázat”-nak én nyomát sem találok. Kovács verseiben én nem látok olyan politikai gesztust, mely túlmenne az egyéni szabadságnak, a megszólalás egyediségének állításán (ezért még követelésnek sem nevezném...): milyen jellemző is, hogy egyik leghatalmasabb versciklusának címe épp HADD-EL KAF lesz, egyértelműen az „elhagyás”-ra játszván rá. Kovács versei és verseiből kirajzolódó költőfelfogása talán épp arra mutatnak rá, hogy mennyire elidegenedettek lehetnek is a politizálást és képviselői költészetet egyetemesen előíró költészeti elvárások, amennyiben nem az egyén szempontjait helyezik az első helyre – s nem lehetséges-e, hogy ez a tiltakozó mozzanat is belejátszik abba, hogy költészetének legfontosabb „fogása” a szerepekkel lesz kapcsolatos? Talán még e térre is kiterjeszhető lenne a cikkemben idézett Csokonai-

példa (bár az ő költészetének politikai vonatkozásai is, azt hiszem, messze túl vannak dimenzionálva); a kétszáz évvel ezelőtti költő is tulajdonképpen el akarta volna „hagyni” azt a költészetmodellt, melyet az egyik akkori nagy irodalmi elvárásrendszer szeretett volna rákényszeríteni: „*Csak közel hozzám ne dörögjön ágyú, / Hogy barátimnak fecsegését ertsem, / Csak piciny lantom cicorázzon: ádjó / Trombita-, dobszó!*” (A BÉKEKÖTÉSRE 1799.) Kovács, egyenesen Csokonait idézve, ugyanígy jár el, mikor a háborús zajban is, természetesen fel- és elismervén a történelmi helyzet borzalmait („*Hol jázminos lugasban, / Bimbóz a kézigránát...*”), a poéta egyéni megnyilatkozásait fogja előtérbe helyezni („*A poéta hol komoly, hol / Fura szerzet, zsenge gyermek... Aki álmokat szemelget, / S elhullt szavak porában, / Mint az Alkoránban, / Csak úgy, kedvére játszik – Háfiz sírhalmá mellett*”).

ad 2) Ami a személyességet és a szerepjátszást illeti: ha a „*bélyeg*” kifejezés olvasható pejoratív is, akkor visszavonom, s majd mással próbálnám helyettesíteni: nem azt szerettem volna mondani, hogy a „személyes” jellegű költészet bármilyen szempontból alacsonyabb rendű lenne, csupán azt, hogy manapság a java költészet, még ha megőrzi is, természetesen (?), az egyes szám első személyű grammatikai formákat, egészen másként mutatja be azt a beszélő figurát, akinek szájából a verset hallani véljük, mint mondjuk a tizenkilencedik században. A költőnek ama biográfikus figurája, mely egy „önmagáról” szóló vallomásnak, erkölcsrajznak vagy arcképnek állította be a verseket, s az életrajznak visszakereshető nyomaként olvastatta őket, mára alighanem visszavonhatatlanul eltűnt (sőt ennek az eltűnésnek fényében elég kérdésesnek látszik az is, vajon létezett-e valaha is abban a formában, ahogy a lélektani alapozású magyar irodalomtörténeti hagyomány láttatni szeretné). Két érvet hoznék fel, inkább illusztrációul, mintsem bizonyítékul: egyrészt már önmagában az is figyelemre méltó, hogy az utóbbi évtizedekben a költészeti „szerepek” mily hatalmas mennyiségben tódulnak, Weöres Sándortól Rakovszky Zsuzsáig, Kálnoky Lászlótól Térey Jánosig, Tandori Dezsőtől Orbán János Dénesig stb. – hagyományos (és persze pongyola) kategóriákkal szólván, az „egyesen” beszédnek, a „közvetlen” „önkifejezésnek” alig maradtak képví-

selői. Másrészt pedig: ha valaki nem ismeri Kovács András Ferencet személyesen (mint ahogy pl. én nagyon kevésé ismerem), akkor számára mindaz, ami a levélben mint „személyesség” jellemeztetik, egyáltalán nem személyes vallomásként fog jelentkezni, hanem egy lehetséges fiktív alak körülírásaként, melynek elismerő olvasatában elősorban nem a személyes „konkrétság” vagy „hitelesség”, hanem a fiktivitás láttató és kifejező ereje fog dominálni. A költő „életútjáról” a versekből én (előzetes és a versektől teljesen független ismeretanyag nélkül) aligha tudnék „könnyűszerrel” bármit is kihüvelyezni – én csak egy (vagy persze: több!) különös alakot, szerepet, figurát látok, ki mindig a maga szerepszabályai szerint beszél, s kit a verseken kívül megragadni nem tudok, s nem is biztos, hogy szeretnék. Ismét csak egy régi példával élnek: az ily típusú személyességkeresésnek, életút-dokumentálásnak súlyos buktatóira is figyelmeztethet minket Csokonai példája – hiszen ismeretes, hogy az ő híres szép személyes vallomásának (A TIHANYI EKHÓHOZ) is tökéletesen bizonytalan az életrajzi háttére és így személyes őszinteségi hitele is. A vers első változata ugyanis arról kesereg A FÜREDI PARTON, hogy „*Rózsím, aki sorvadó ügyemnek / Még egy élesztője volt, / Rózsím is, jaj, gyászos életemnek / Fájdalmára már megholt*”, míg a pár évvel későbbi végleges variáns Rózszi neve helyére beilleszti a most esedékes lánynevet, a Lillát, s így kiált fel: „*Lilla is, ki bennem a reménynek / Még egy élesztője volt, / Jaj, Lillám is a tirann törvénynek / S a főkásnak meghóldolt*” – a költő a vers számára felcserélhetőnek vélte a hölgy nevét, az életrajzi eseményt (sok évtized irodalomtörténeti kurkászása sem tudta kideríteni, ki lehetett ez a Rózszi!), csak a vers ritmusát, mondatvezetését és a rímhangzást tartotta meg... A költő versét, ezek szerint is, legalábbis számomra, nem a lélektani őszinteség, a valósághoz ragaszkodó hitelesség vagy az egyszemélyű vallomosság személyessége fogja garantálni – hanem az, hogy ha szerepet választott magának (márpedig mindenki ezt teszi valamilyen szinten), akkor hogyan játssza és írja ezt a szerepet. Mindez természetesen egyáltalán nem érinti az alkotás lélektanát, az egyedi ihletek elképesztően különböző variációit vagy azt, hogy személyes viszonyainkban egy barátilag ismerős költőnek valószínűleg minden megnyilatkozását vala-

milyen módon személyes gesztusként is lehet értelmezni. De ez már alighanem más kérdés.

ad 3) Végül a két régi, úgy látszik, félreérthető versidézetről: nem gondoltam, hogy e versek játékos és ironikus magyarságképe, szatirikus idegenellenessége dehonesztáló lenne Kovács költészetének nemzetszemléletére – hisz magam is írtam arról, mily széles körben s mily nagyvonalúan alkalmazza Kovács a világirodalom sok nyelvének számtalan gesztusát, minden kirekesztő vagy egymáshoz viszonyító szándék nélkül... Én csak úgy véltem: ha valaki oly mélyen magáévá tette a *teljes* magyar nyelvi-költészeti hagyományt, hogy eljutott,

legalábbis az én véleményem szerint, a lefordíthatatlanság határaiig (hiszen minden sora tele van vagy magyar kulturális allúzióval vagy szójátékkal), s ha valaki hajlandó arra, hogy magyar verseit *latin* címmel adja ki, hogy verseit *táncként* prezentálja, akkor azt is megérdemli, hogy az ő *magyar táncát* a Horváth Ádám verse szerint is minimum a Szent Dávid táncához hasonlítsuk. Az úgyszólván egyszerű volt szakrális és frivol, isteni és groteszk. Mint a nagy költészet.

Még egyszer köszönöm figyelmedet s megdölgökdötátó megjegyzéseidet.

Őszinte tisztelettel

Margócsy István

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap
és a Soros Alapítvány támogatásával jelenik meg